

تربیت شهروند جهانی

دکتر کوروش فتحی واجارگاه - دانشیار دانشگاه شهید بهشتی
غلامحسین اعلائی - دانشجوی دوره دکترای رشته فلسفه تعلیم و تربیت
دانشگاه آزاد اسلامی، واحد خوراسگان اصفهان

گوناگون زندگی اجتماعی و فرهنگی به جای گذاشته و افراد را از مردمانی محلی و ملی به انسان‌هایی جهانی تبدیل کرده است.

لذا برای سازگاری با تغییرات و تحولات روزافزون در جهان امروز تربیت شهروند جهانی از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است که این مقاله در واقع مروری بر مفهوم شهروند جهانی، اهداف، اصول تربیت شهروند جهانی، الگوها و استراتژی‌های شهروند جهانی، برنامه درسی (اهداف، محتوا و روش‌های تدریس) و مطالعات تطبیقی در مورد تربیت شهروند در کشورهای ایران، سوئد و ژاپن است.

مفهوم شهروند جهانی

مفهوم «شهروندی» در درجه اول، دارای وجوه مشترک مهارت‌های زندگی در سطوح محلی و ملی است و در درجه دوم، با مهارت‌های زندگی در جامعه جهانی ارتباط دارد (لطف آبادی ۱۳۸۵، ص ۱۹).

هر فردی که به دنیا می‌آید باید به عنوان یک شهروند شناخته شود و از تمام حقوقی که در «اعلامیه حق رشد» و «عهدنامه حقوق کودک» مقرر شده است بهره‌مند شود (همان منبع، ص ۳۴).

در سال ۱۹۹۴، انجمن بین‌المللی ارزشیابی پیشرفت تحصیلی به انجام پژوهشی تطبیقی به عنوان ویژگی‌های متفاوت و مشترک آموزش شهروندی در ۲۴ کشور جهان پرداخت. محققان این پژوهش در پایان بررسی‌های خویش، یک شیوه معتبر برای مفهومی کردن یکسان رویکردهای آموزش شهروندی بر مبنای اهداف و مقاصد در نظر گرفته شده برای این گونه آموزش‌ها مطرح می‌کنند که شامل سه هدف کلی به شرح زیر است:

۱) آموزش درباره شهروندی، ۲) آموزش از طریق شهروندی و ۳) آموزش به منظور شهروندی^۴

آموزش درباره شهروندی، برآمده کردن دانش‌آموزان و افراد از نظر دانش کافی و درک تاریخ ملی و ساختارهای زندگی سیاسی و مدنی متمرکز است.

آموزش از طریق شهروندی، مستلزم یادگیری دانش‌آموزان و افراد از طریق انجام فعالیت‌های کاملاً فعال تجربه‌های مشارکتی در مدرسه یا جامعه محلی و فراتر از آن است که این یادگیری عصر دانش را تقویت می‌کند.

آموزش به منظور شهروندی، جدا از این که دو رویه مذکور را دربردارد، افراد و دانش‌آموزان را به یک سری ابزارها (شامل دانش و درک، مهارت‌ها و نگرش‌ها، ارزش‌ها و گرایش‌ها) مجهز می‌کند و آنها را قادر می‌سازد تا مشارکتی فعالانه و معقول در نقش‌ها و مسئولیت‌هایی که در زندگی بزرگسالی با آن روبرو خواهند شد داشته باشند. این رویه آموزش شهروندی را با کل تجربه آموزشی دانش‌آموزان پیوند می‌دهد (آقازاده، ۱۳۸۵، ص ۵۱ - ۵۰).

تعریف شهروند جهانی

به زعم تالی^۵ (۱۹۹۹) به دلیل افزایش وابستگی انسان‌ها به یکدیگر در دنیای کنونی تربیت شهروند جهانی، مبدل به یک دل مشغولی تمام عیار در آموزش و پرورش کشورها شده است. به نظر وی شهروندان در کشورهای مختلف به دلیل مسایل مختلف اقتصادی، سیاسی، تکنولوژی و بوم‌شناختی با شهروندان سایر ملل در ارتباط مداوم می‌باشند و از همین رو باید برنامه‌های درسی مدارس فرصت‌هایی را فراهم کنند تا دانش‌آموزان بتوانند شناخت مختصری از مردمان سایر کشورها به دست آورند (قائدی ۱۳۸۵، ص ۲۰۰).

به نظر آکسفام، شهروند جهانی به فردی اطلاق می‌شود که از جهان و دنیای معاصر آگاهی کافی دارد، با نقش خود به عنوان یک شهروند آشنا است، متضمن احترام به ارزش‌ها و تنوع در تمام امور است و مشارکتی فعال در تمامی امور از سطح عالی تا جهانی دارد.

تربیت شهروند جهانی روشی است که دانش‌آموزان به توسعه افکارشان فراسوی مسایل و نیازهای محلی و کشورها تشویق می‌شوند (همان منبع، ص ۲۰۱ - ۲۰۰).

ضرورت و اهمیت تربیت شهروند جهانی

در عصر مبادله اطلاعات، تصور انسان و ویژگی‌های او تنها در درون

چکیده: در این مقاله که به بحث و بررسی پیرامون تربیت شهروند جهانی پرداخته، سعی شده که ابتدا مفهوم و تعریف شهروند جهانی، اهمیت و ضرورت آن، اصول، اهداف، الگوها و استراتژی‌های تربیت شهروند جهانی مورد بحث قرار گیرد و سپس به برنامه درسی (اهداف، محتوا و روش‌های آموزشی) تربیت شهروند جهانی پرداخته شود و در پایان نیز به نتایج پژوهش‌های انجام شده درباره محتوای برنامه درسی تربیت شهروندی (تربیت شهروندی، اساس تربیت شهروند جهانی است) در ایران و کشورهای سوئد و ژاپن اشاره گردیده است.

به طور کلی می‌توان بیان کرد که تربیت شهروند جهانی یک آموزش اساسی و ضروری است که باید در طول زندگی افراد و به صورت یادگیری مشارکتی انجام گیرد و در آموزش آن به اصول دموکراسی و آموزش‌های چندفرهنگی و تکثرگرا توجه شود و همچنین از فناوری اطلاعات نهایت استفاده به عمل آید و اگر بخواهیم در برنامه‌های درسی تربیت شهروند جهانی را مورد توجه قرار دهیم باید در حیطه‌های شناختی (دانش و فهم)، حیطه عاطفی (ارزش‌ها و گرایش‌ها)، و حیطه روانی - حرکتی (مهارت‌ها) به صورت اساسی و چندجانبه فعالیت نماییم.

کلیدواژه‌ها: تربیت شهروندی، شهروند جهانی، برنامه درسی

مقدمه

شناسایی ویژگی‌ها و خصوصیات شهروند خوب و سازماندهی عناصر و مؤلفه‌های نظام آموزشی برای پرورش و رشد چنین شهروندانی، یکی از عمده‌ترین اهداف نظام آموزشی کشورهای مختلف جهان را تشکیل می‌دهد. در مطالعه‌ای که با مشارکت بیش از ۲۰ کشور جهان انجام شده است و تحت عنوان «مطالعات شهروندی»^۱ منتشر شده است. نشان می‌دهد که هم اکنون در کشورهای مختلف جهان، بخش عظیمی از تحقیقات و منابع مصروف کشف این حقیقت می‌شود که شهروند مطلوب برای جامعه آنها باید دارای چه خصوصیتی باشد و چگونه می‌توان این صفات و ویژگی‌ها را در اقصیاء مختلف جامعه توسعه و گسترش داد (IEA ۱۹۹۹) (به نقل از طالب زاده و فتحی واجارگاه ۱۳۸۲، ص ۲۱۸).

بی تردید یکی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین وظایف مدارس تربیت شهروندانی آگاه، متعهد، فعال، خلاق و جامع‌نگر است. افرادی که بتوانند خود را با ارزش‌ها، آداب و رسوم جامعه محلی، ملی و جهانی سازگار نمایند. در واقع مدارس جایی هستند که دانش‌آموزان در آن با حقوق و مسئولیت‌های شهروندی و مدنیت آشنا شده و خود را برای زندگی در اجتماع بزرگ آماده می‌کنند و در سایه عمل به چنین وظیفه‌ای است که مدارس نام «مدرسه‌زندگی» را به خود می‌گیرند.

بررسی تغییرات و تحولات جهان از دهه ۱۹۶۰ به بعد نشانگر این است که تغییراتی بسیار ژرف در عقاید، ارزش‌ها و نحوه زندگی مردم جهان به وقوع پیوسته است. این تغییر و تحولات که ناشی از تحولات اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فناوری اطلاعات در جهان کنونی است، تأثیری عظیم بر جنبه‌های

- * توانایی درک، پذیرش و تحمل تفاوت‌های فرهنگی
- * توانایی تفکر انتقادی و سازمان یافته
- * تمایل به حل تعارضات خود با دیگران به روش‌های مسالمت آمیز
- * تمایل به تغییرات زندگی و عادت مصرف به منظور محیط زیست
- * تمایل به حساس شدن حقوق بشر و دفاع از آن
- * تمایل به توانایی مشارکت در فعالیت‌های سیاسی در سطح محلی، ملی و بین‌المللی (فائدی، ۱۳۸۵، ص ۲۰۰).

جدول شماره ۱: عناصر کلیدی برای تربیت شهروند جهانی (Swainson, 2004)		
تربیت اخلاقی	تربیت اجتماعی	تربیت علمی
تربیت فرهنگی	تربیت اقتصادی	تربیت زیست‌محیطی
تربیت حقوق بشر	تربیت سلامت	تربیت صلح
تربیت مهارت‌های زندگی	تربیت مهارت‌های ارتباطی	تربیت مهارت‌های حل مسئله
تربیت مهارت‌های تفکر انتقادی	تربیت مهارت‌های تفکر خلاق	تربیت مهارت‌های تفکر سیستمی
تربیت مهارت‌های تفکر ریاضی	تربیت مهارت‌های تفکر هنری	تربیت مهارت‌های تفکر علمی
تربیت مهارت‌های تفکر تاریخی	تربیت مهارت‌های تفکر فلسفی	تربیت مهارت‌های تفکر فلسفی
تربیت مهارت‌های تفکر فلسفی	تربیت مهارت‌های تفکر فلسفی	تربیت مهارت‌های تفکر فلسفی

عناصر فوق می‌توانند مبنای مهمی در تعیین اهداف تربیت شهروند جهانی در حیطه‌های شناختی، عاطفی و روانی - حرکتی قرار گیرند

الگوها و استراتژی‌های تربیت شهروند جهانی

برای شهروندی، الگوهای مختلفی ارائه شده است که یکی از بارزترین آنها توسط کستلر^۱ مطرح شده است. وی حداقل سه الگوی اساسی برای شهروندان ارائه کرده است، که عبارتند از:

۱- الگوی حذفی متفاوت ۲- الگوی جذب یا همانندسازی ۳- الگوی تکثیرگرا (castles ۱۹۹۷).

اینک به شرح مختصر هر یک از الگوهای مذکور می‌پردازیم:

۱- الگوی حذفی متفاوت: در این الگو، برخورد‌های متفاوتی با شهروندان به عمل می‌آید که در برخی از کشورهای مهاجرپذیر اعمال می‌شود. برای مثال شهروندان می‌توانند وارد بازار کار شوند، ولی این به معنای عضویت مهاجران به عنوان یک شهروند جامعه نیست. همچنین در جوامعی که شهروندان را به در جات و دسته جات مختلف تقسیم می‌کنند و هر یک از آنها از مزایا و امکاناتی برخوردار هستند، در این الگو مشاهده می‌شود.

۲- الگوی جذب یا همانندسازی^۲: در این الگو نسل نوجوان و جوان یا مهاجران تازه وارد از طریق فرآیند سازگاری و (انطباق یک طرفه)^۱ در جامعه تلفیق^{۱۱} می‌شوند. این بدان معناست که از افراد انتظار می‌رود که ویژگی‌های خاص اجتماعی، فرهنگی و زبانی خود را فراموش کرده و کنار بگذارند و با ترک این ویژگی‌های اختصاصی، خود را با ویژگی‌های اکثریت جامعه منطبق نمایند. این الگو در مقایسه با الگوی حذفی متفاوت، روش مردم سالارانه تری را به نمایش می‌گذارد و در آن شهروندان از حقوق بسیاری برخوردارند.

۳- الگوی تکثیرگرا^{۱۲}: در این الگو، حقوق مساوی در اختیار تمام افراد است و تمام شهروندان به کلیه حوزه‌های اجتماعی و منابع دسترسی دارند، بدون آن که از آنها انتظار رها کردن احساسات و تعلقات متفاوتشان وجود داشته باشد (طالب زاده و فتحي و اجار گاه ۱۳۸۲، ص ۲۱۸).

بسیاری از نظام‌های ملی آموزش در هزاره سوم، یادگیری با هم زیستن در قالب پروژه اجتماعی که انواع مختلف آموزش‌ها مانند آموزش برای تفاهم بین‌المللی، آموزش برای توسعه، آموزش چند فرهنگی، آموزش جهت ترویج فرهنگ صلح در قالب پروژه آموزش جهانی و نیز آموزش حقوق بشر، آموزش ارزش‌ها، آموزش شهروندی و تربیت شهروند جهانی را در برمی‌گیرد، هدف خود تعریف نموده‌اند (گوازی ۱۳۸۷، ص ۱۸).

اولین تلاش بین‌المللی برای مفهومی نمودن آموزش شهروندی از روی تحقیقات IEA با طراحی و انتخاب مدل مفهومی (مدل هشت ضلعی آموزش شهروندی IEA) صورت گرفت که بیانگر نقطه نظرهای نقش آفرینان اصلی و دانشمندانی بود که آن را مناسب آموزش شهروندی در جامعه مردم سالاری می‌دیدند (ترنی - پیترا و همکاران، ۱۹۹۹). در حین تلاش در این زمینه، برگزاری سمینار آموزش شهروندی در ژانویه سال ۱۹۹۹ توسط اداره برنامه درسی و ارزشیابی انگلستان در لندن بود که با هدف جمع بندی و نتیجه‌گیری از مطالعات تطبیقی انجام شده آموزش شهروندی IEA برگزار شد.

سومین تلاش دسته جمعی در این زمینه گردهم‌آیی هیأت بین‌المللی

جامعه‌ای خاص ممکن نیست و در این امر نمی‌توان از تأثیر جامعه به معنای جهانی آن غافل بود. در این زمینه به منظور جلوگیری از شوک آموزشی و تأخر فرهنگی باید به چاره جویی پرداخت که نخستین گام آن شناخت وضعیت موجود و کمبودها و کاستی‌های آن در مقایسه با وضعیت مطلوب است (کاردان، ۱۳۸۱).

جهانی شدن و تربیت شهروند جهانی بحث بسیار مهمی است که ریشه در اندیشه‌های پیامبران بزرگ الهی دارد و فیلسوفان و مربیان بزرگ و صاحب‌نظران مهم برنامه درسی نیز به این موضوع توجه خاصی داشته‌اند، همچنین سازمان‌های بین‌المللی مانند یونسکو و یونیسف به این امر مهم توجه نموده و برنامه‌هایی را در کشورهای مختلف پیگیری می‌نمایند. یکی از این برنامه‌ها با عنوان آموزش جهانی در تعدادی از کشورهای جهان، از جمله جمهوری اسلامی ایران بوده که به صورت آزمایشی اجرا شده است.

در سال‌های اخیر در مورد اهمیت و ضرورت توجه به مسایل جهانی و اتخاذ رویکردی جهان نگر در آموزش و پرورش به شکل عام و برنامه‌های درسی به شکل خاص، سمینارها و همایش‌های متعددی برگزار شده است که از میان آنها می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

- سمینار جهانی شدن و اطلاع رسانی در دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۸۰.
 - همایش جهانی شدن و نظام آموزشی کشور، پژوهشکده مطالعات راهبردی تهران، ۱۳۸۲.
 - همایش ملی جهانی شدن تعلیم و تربیت، جهاد دانشگاهی، دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تهران و دفتر مطالعات سیاسی وزارت امور خارجه، ۱۳۸۳.
 - سمینار برنامه‌های درسی و فناوری اطلاعات، انجمن مطالعات برنامه‌های درسی، ۱۳۸۳.
 - همایش جهانی شدن و بومی‌ماندن، انجمن مطالعات برنامه‌های درسی، دانشگاه مازندران، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، ۱۳۸۷.
- ضرورت و اهمیت تربیت شهروند جهانی را می‌توان با توجه به اصول دهگانه آموزش و پرورش جهانی تبیین کرد.

اصول دهگانه آموزش و پرورش جهانی

- * آموزش و پرورش جهانی، «یک آموزش پایه و اساسی» است.
- * آموزش و پرورش جهانی، «یادگیری در طول زندگی» است.
- * آموزش و پرورش جهانی، «یادگیری مشارکتی» است.
- * آموزش و پرورش جهانی، شامل «همه افراد» است.
- * آموزش و پرورش جهانی، «آموزش برای اقدام (عمل) اجتماعی» است.
- * آموزش و پرورش جهانی، «آموزش اقتصادی» است.
- * آموزش و پرورش جهانی، «مستلزم مشغولیت‌های فناوری» است.
- * آموزش و پرورش جهانی، شرایط لازم را برای «تفکر انتقادی و خلاق» فراهم می‌کند.
- * آموزش و پرورش جهانی، «آموزش چند فرهنگی» است.
- * آموزش و پرورش جهانی، «آموزش اخلاقی» است (Swiniarski, Breitborde and murphy, ۱۹۹۹. P.۵).

اهداف تربیت شهروند جهانی

دارسیون^(۴) (۱۹۹۳) اهداف زیر را برای تربیت شهروند جهانی بیان نموده است:

- * شناخت کشورهای دیگر و آگاهی از فرهنگ آنها
- * آگاهی از مسایل جهانی و نقش سازمان ملل متحد در حل آنها
- * شناخت مسایل مرتبط با حقوق بشر
- * درک روابط انسان و محیط زیست
- * دارکر^(۵) (۱۹۹۳)، نیز در مطالعه‌ای که انجام داده، بیان نمود که در مورد مفهوم تربیت شهروندی موارد زیر مورد توافق کشورهای مختلف است:
- * توانایی دیدن مسایل و نحوه برخورد آنها به عنوان شهروند جامعه جهانی
- * توانایی کار کردن با دیگران به صورت همکاری و پذیرفتن مسئولیت در نقش یا وظیفه‌ای که به آنها واگذار شده است.

یادگیری برای زیستن با دیگران، از ضرورت پیشرفت در عرصه فناوری به ویژه فناوری اطلاعات و فناوری‌های زیستی^{۱۷} است که موجب تغییر مفهوم تعلیم و تربیت و تغییر حقیقت مجازی زیستن با یکدیگر شده است. زیر ساخت اطلاعات جهانی شیوه زندگی، کار و برقراری ارتباط با دیگران را در سراسر جهان به طور محسوس تغییر داده است. شبکه‌های ارتباطی قادر هستند هر کسی را به عنوان بخشی از یک جامعه محلی تعریف کنند. مدارس مجازی^{۱۸}، دانشگاه‌های مجازی^{۱۹}، دستگاه‌های ارتباط جمعی دوسویه^{۲۰} و بسیاری از فناوری‌های غیر قابل پیش بینی در کار، شیوه یادگیری دانش آموزان و نحوه تعامل انسان با معلمان خود را تغییر داده است.

استلزامات یادگیری برای ما هم زیستن عبارتند از:

- * شناخت خویش، دیگران و کشف و فهم دیگران
- * احترام قائل شدن برای دیگران بر مبنای برابری
- * داشتن ظرفیت تحمل تفاوت‌ها و حل تعارض‌ها از طریق گفت و گو
- * یادگیری چگونگی ابراز خویشستن و برقراری ارتباط به شکلی مؤثر با دیگران

- * یادگیری با یکدیگر زیستن در موقعیت فرهنگی متفاوت
- * یادگیری روابط میان انسان، طبیعت و محیط زیست
- * آموختن حس مسئولیت و سهم کردن دیگران
- * همکاری با دیگران (همان منبع، ص ۲۰۲).

تربیت شهروند جهانی بر اساس دموکراسی استوار است.

در بررسی نلسون^{۲۱} (۲۰۰۱)، برنامه‌های شهروندی مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند. بر اساس یافته‌های این تحقیق کشورهای جهان به سه دسته از حیث دموکراتیک بودن و برنامه‌های مربوط تقسیم می‌شوند.

- * کشورهایی که اکنون دارای یک دموکراسی نسبتاً نهادینه شده هستند
- * بیشتر تمایل دارند، مهارت‌هایی را برای شهروندی مدنظر قرار دهند که به تعمیق دموکراسی بیانجامد و کمتر نگران ایجاد چنین مؤلفه‌هایی هستند.
- در قلب این مهارت‌ها، فناوری ارتباطات و اطلاعات، مهارت‌های ارتباطی و حل مسئله قرار دارد.

* کشورهایی که به تازگی به باشگاه کشورهای دموکرات پیوسته‌اند، در درجه اول متوجه ایجاد مؤلفه‌های دموکراتیک هستند و در کنار آن به مهارت‌های دیگر توجه می‌کنند.

* کشورهایی که هنوز به چنین باشگاهی نپیوسته‌اند، ویژگی‌های شهروندی دموکراتیک و آنچه که عملاً از برنامه‌های درسی مدارس به اجرا در می‌آید وضعیت آشفته‌ای دارد و شاید دیوئی (۱۹۱۶) اولین کسی باشد که به دموکراسی به عنوان شیوه‌ای از زندگی می‌نگرد و نه صرفاً مقوله سیاسی. از نظر او تنها دموکراسی‌هایی پایدار خواهند ماند که شهروندان آن تربیت شده باشند (منبع قبلی ص ۲۰۳).

برنامه درسی تربیت شهروند جهانی

در این قسمت به اهداف، محتوا و روش‌های تدریس مرتبط با تربیت شهروند جهانی فقط اشاره می‌گردد.

اهداف:

- * پرورش مهارت‌های تفکر انتقادی و تفکر خلاق در دانش آموزان
- * پرورش هوش‌های چندگانه در دانش آموزان
- * تحریک و تشویق دانش آموزان در ارایه دیدگاه‌های مختلفی درباره مسایل اجتماعی (محلی، ملی و جهانی)
- * آشنا نمودن دانش آموزان با حقوق مدنی و اجتماعی
- * آشنا نمودن دانش آموزان با فناوری اطلاعات و استفاده از آن در زندگی تحصیلی و شغلی خود
- * احترام و ارزش‌گذاری به تنوع و تکرر عقاید، آداب و رسوم و غیره
- * افزایش و ارتقای صلح (در سطح ملی و جهانی)
- * ایجاد تعهد و التزام نسبت به توسعه پایدار و مراقبت از محیط زیست
- * ایجاد توانایی گفتگوی مؤثر در دانش آموزان
- * ایجاد تعهد و التزام به برابری و عدالت اجتماعی
- و....
- * محتوا: در محتوای برنامه‌های درسی باید به ارزش‌های ذیل تأکید شود:
- * ارزش‌های اخلاقی
- * ارزش‌های شهری

متخصصی از دانشمندان در مرکز آموزش چند فرهنگی دانشگاه واشنگتن در سال ۲۰۰۴ - ۲۰۰۳ بود که تحقیقی بین‌المللی راجع به آموزش جهت شهروندی و مردم سالاری در مدارس طراحی نمودند و بالاخره اسلر و استارکی (۲۰۰۵)، مدلی برای آموزش جهت شهروندی ارایه دادند. در واقع این مدل پیشنهاد می‌نماید که در یک حداقل معین، شهروندان نیازمند آن هستند تا شناخت و درکی نسبت به مسئولیت، حقوق و هویت ملی چندگانه‌شان داشته باشند. چنین کاری هم مستلزم آموزش حقوق بشر و هم یک محیط یادگیری است که در آن احساسات و انتخاب‌هایی راجع به هویت افراد مورد بررسی قرار گرفته و گسترش یابد (اسلر و استارکی، ۲۰۰۵ ص ۱۱۹).

کر (۱۹۹۹) نیز در بررسی و جمع بندی از مطالعات تطبیقی انجام شده در کشورهای مختلف وجود سه رویکرد اصلی در برنامه درسی آموزش شهروندی با نام‌های برنامه درسی مجزا، تلفیقی و میان رشته‌ای را تشخیص داده است. در رویکرد مجزا، برنامه‌ها بخشی از یک دوره کلی تر اغلب با عنوان علوم اجتماعی یا مطالعات اجتماعی است که با سایر موضوع‌ها و حوزه‌های برنامه درسی پیوند داده شده است. در رویکرد میان رشته‌ای آموزش شهروندی نه یک موضوع یا درس مجزا و نه بخشی از یک دوره تلفیقی است، بلکه در عوض، تمامی برنامه درسی را در بر می‌گیرد که در موضوعات درسی گنجانیده شده است. بعضی کشورها رویکردهای مختلفی را نسبت به آموزش شهروندی همراه با یک رویکرد باز تلفیقی که در برنامه درسی ابتدایی بسیار رایج تر است، برگزیده‌اند که منجر به تخصصی شدن آموزش شهروندی یا دوره‌های تعلیمات مدنی در برنامه درسی متوسطه شده است (گوازی، ۱۳۸۷ ص ۲۷).

گاف^{۱۳} (۲۰۰۴)، انواع استراتژی‌های تربیتی و تجربیات یادگیری که می‌توانند به دانش آموزان جهت تفکر به سوی آینده کمک کنند را به صورت زیر برمی‌شمارد:

- * توسعه یک چشم‌انداز سازگارتر با آینده در زندگی شخصی افراد در خصوص حوادث دنیای گسترده
- * تمرین مهارت‌های تفکر انتقادی و خلاقانه تصورات سودمندتر
- * مشارکت در تصمیم‌های خلاقانه و شکل یافته در زمان حال
- * درگیر شدن به عنوان شهروند مسئول و فعال در جامعه جهانی و محلی از سوی نسل‌های آینده (قائدی، ۱۳۸۵ ص ۱۹۷).

تربیت حال و آینده شهروند حائز اهمیت اساسی در زندگی است، زیرا افراد و جامعه باید یاد بگیرند که به نحوی مؤثر در بهبود بخشیدن به امور گوناگون جوامع محلی و ملی و جهانی مشارکت کنند. تربیت شهروندان آگاه، فعال مسئول کمک بزرگی به پیشرفت فردی و اجتماعی افراد در دهکده جهانی و حفاظت از منابع طبیعی، محیط زیست و زندگی می‌باشد. این آموزش‌ها می‌تواند به شکل‌های مختلف توسط سازمان‌های خانواده، مدارس، رسانه ملی و سازمان‌ها و مؤسسات اجتماعی صورت گیرد. اما نکته حایز اهمیت این است که مسئولیت اصلی آن بر دوش نظام تعلیم و تربیت جامعه است که باید به شکل مؤثر و پویا عمل نماید.

شهروند جهانی دارای دو ویژگی مهم بوده که در واقع تعیین کننده اهداف اصلی آموزش و پرورش هستند.

* تربیت شهروند جهانی به طور کامل و شدیداً متأثر از فناوری اطلاعات است.

* تربیت شهروند جهانی بر اساس دموکراسی استوار است.

تربیت شهروند جهانی شدیداً متأثر از فناوری اطلاعات است.

لنکستر و همکاران (۱۹۹۶)، معتقدند که فناوری اطلاعات فضای محدود تربیت را در معرض سؤال و تردید قرار داده و مفروضات این فضای محدود درباره ثبات و پایداری کلام، متن خطی و نیز معلم در مقام ناقل مقتدر مفاهیم در معرض چالش قرار گرفته است. تعلیم و تربیت متأثر از فناوری اطلاعات خود جهت یاب^{۱۴} و هدف‌گر است و می‌تواند متضمن تنوع اهداف و مقاصد پیش رونده باشد. لذا تأکیدش بر تعلیم و تربیتی نیست که هدفش نیل به فراهداف^{۱۵} تحمیل شده از خارج و از پیش معین شده به سیاق تعلیم و تربیت دوران مدرنیته باشد بلکه در کلاس مجازی^{۱۶} تمرکز از معلم در مقام اقتدار مرکزی که دانش را از طریق متن‌های مکتوب منتقل می‌کند و مسئول اعتبار‌گذاری در روند تعلیم و تربیت است و اتفاق نظر را تشویق می‌کند، برداشته می‌شود و معطوف به گستره‌ای از اهداف تربیتی مقید به شرایط خاص می‌باشد (قائدی ۱۳۸۵، صص ۲۰۲ - ۲۰۱).

کتاب‌های درسی و شیوه‌های ارزشیابی آن به طور عام و زمینه‌ها، رویکردها، شیوه‌های انتخاب و سازماندهی محتوا به طور خاص تفاوت‌های آشکار و بارزی وجود دارد که در بسیاری از موارد برنامه درسی ایران به آنها نپرداخته و با این که اهمیتی نداده است. و یافته‌های پژوهشی آقازاده (۱۳۸۵)، که به بررسی اصول و قواعد حاکم بر فرآیند تربیت شهروندی و بررسی سیر تحولات و ویژگی‌های این گونه آموزش‌ها در کشور ژاپن پرداخته نشان می‌دهد که:

ژاپن مانند ممالک استرالیا، کانادا و آمریکا در تعیین موضوعات درسی و استاندارد لازم برای مباحث مطرح در این قلمرو دارای وجوه مشترکی هستند. محتوای این آموزش بیشتر از طریق مطالعات اجتماعی و به طور تلفیقی و بین‌رشته‌ای همراه با دروس تاریخ، جغرافیا، علوم اجتماعی، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، ادبیات، حسابداری، سیاست، اقتصاد، فلسفه، حقوق، باستان‌شناسی، اکولوژی و ریاضیات ارائه می‌شود. برخی مباحث مطرح در این درس، شامل طرح مباحث و اصطلاحات مربوط به نحوه استفاده کاربردی از برخی از این مفاهیم اساسی و ایده‌ها و آرمان‌های ملی است که عمده ترین آنها عبارتند از: عدالت اجتماعی، تساوی و برابری بین افراد یک جامعه و جامعه بشری، ادبیات، ریاضیات، حفظ محیط زیست، فناوری اطلاعات (کامپیوتر، اینترنت) مهارت‌های لازم برای زندگی فردی و جمعی و در میان فرهنگ‌ها و ملل مختلف جهان، آینده نگری در باب ظهور مسائلی اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی و صنعتی در شناسایی عوامل و علل پیدایش آنها و آگاهی در حل و فصل رضایت بخش آنها چه در جامعه ژاپن و چه در جامعه بین الملل. آموزش شهروندی در ژاپن، محتوای خود را از علوم اجتماعی می‌گیرد. آموزش شهروندی در ژاپن اجباری است و کلیه سطوح تحصیلی را دربرمی‌گیرد و علاوه بر آن در خارج از مدرسه در محیط‌های تربیتی خانه، جامعه، بحث تلویزیونی و رادیویی توسط متخصصان، رسانه‌های گروهی و نهادهای دیگری چون خانه‌های فرهنگ در شهرداری‌ها، سینماها، تئاترها و... معمول و متداول است.

با نگاهی تحلیلی و تطبیقی بر فرآیند آموزش شهروندی از طریق بررسی سیر تحولات آموزش و پرورش کشورمان و مقایسه آن با کشورهای صاحب تجربه در این خصوص در خواهیم یافت که نظام آموزشی کشورمان در طول تاریخ پر قدرت خود، فاقد یک منظومه فکری و بنیادهای نظری و مبانی فلسفی و اجتماعی روشنی برای شکل گیری فرآیند آموزش شهروندان، مبتنی بر نیازها و مطالبات فرهنگی، اقتصادی و سیاسی جامعه ما در گذشته و حال بوده است. آثار منفی این شرایط موجب شده است که نظریه پردازان تربیتی، مربیان و دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت کشورمان نتوانند آرمان‌های تربیتی و مشخصات انسان مطلوب در جامعه ایران را به دقت تعریف کنند و تصویر روشنی از آن ارائه دهند و سرانجام نتوانسته‌اند وسایلی آموزشی آن را چنان مهیا سازند که دانش آموز و دانشجو هر چه بیشتر به آن صفات و مهارت‌هایی که جامعه به اقتضای زمان خود و فرهنگ رایج در آن خواستار و طالب آن است، مجهز شود (آقازاده، ۱۳۸۵، ص ۶۱).

برای درک بهتر شیوه‌های سازماندهی کشورهای مورد مقایسه، خلاصه شیوه سازماندهی و دروس مرتبط در جدول شماره ۲ بیان می‌شود.

جدول شماره ۲

شیوه سازماندهی محتوای دروس آموزش شهروندی در کشورهای سوئد، ژاپن و ایران

نام کشور	شیوه سازماندهی دروس	توسعه بر مبنای آموزش شهروندی
سوئد	شیوه سازماندهی دروس	مطالعات اجتماعی، تاریخ، جغرافیا، جامعه‌شناسی، اقتصاد، علوم سیاسی، علم حقوق، مردم‌شناسی، مطالعات آموزش شهروندی، مطالعات زیست محیطی
ژاپن	شیوه سازماندهی دروس	تلفیقی (شیوه تلفیقی میان رشته‌ای) در پاسخ به نیازهای دانش‌آموزان برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی سوئد رویکردهایی را در پیش گرفته‌اند که عبارتند از:
ایران	شیوه سازماندهی دروس	مطالعات اجتماعی، تاریخ، جغرافیا، جامعه‌شناسی، اقتصاد، علوم سیاسی، علم حقوق، مردم‌شناسی، مطالعات آموزش شهروندی، مطالعات زیست محیطی

نتیجه گیری و پیشنهادات:

آنچه مسلم است تربیت شهروند جهانی در هزاره سوم یک ضرورت اساسی است که در کشورهای مختلف جهان به آن توجه خاصی مبذول می‌گردد در کشورمان نیز لازم است که در برنامه‌های درسی دانش‌آموزان در دوره‌های مختلف تحصیلی به این امر مهم پرداخته شود تا دانش آموخته گان مدارس بتوانند به

- * استقلال شخصی
- * آگاهی از محیط زیست
- * تنوع و چند فرهنگی
- * صلح و حل تضادها
- * هویت ملی و وطن پرستی
- * آگاهی از مسائلی جهانی
- * تساوی جنسیت (طالب زاده و فتحی و اجارگاه ۱۳۸۲، ص ۲۲۵).
- در یک پژوهش انجام شده در سطح بین‌المللی، و با مشارکت کشورهای چین، هنگ کنگ، ژاپن، کره، مالزی، سنگاپور، تایوان، تایلند، روسیه، آمریکا، مکزیک و اندونزی که در سال ۱۹۹۷ انجام شده است، مجموعه مکانیزم‌های زیر (در کنار برنامه‌های درسی مدارس) در سطح جهان برای تربیت شهروندی مفید و مؤثر تشخیص داده شده‌اند.
- * مجموعه قوانین، روابط و قواعد رفتاری در سطح مدرسه
- * خانواده‌ها (پدر، مادر، برادر و خواهر ...)
- * آموزش‌های کلاسی مدارس
- * فعالیت‌های فوق برنامه و اردوها
- * آموزش‌های نظامی
- * وسایلی ارتباط جمعی (leewington ۱۹۹۸، به نقل از همان منبع، ص ۲۲۶).

روش‌های تدریس: برای تدریس برنامه درسی در زمینه تربیت شهروندی نیاز است که روش‌های حفظی یا عادت‌ی کنار گذاشته شود و از روش‌های تدریس فعال ذیل استفاده شود:

- * روش حل مسئله
- * روش تیمی
- * روش کاوشگری
- * روش پروژه
- * روش یادگیری مشارکتی و ...

مقایسه آموزش شهروندی در کشورهای سوئد، ژاپن و ایران با توجه به نتایج پژوهش‌های انجام شده:

* یافته‌های پژوهش گوازی (۱۳۸۷)، که به مطالعه تطبیقی و تحلیلی شیوه انتخاب و سازماندهی محتوای برنامه درسی مطالعات اجتماعی و آموزش شهروندی در مقطع آموزش ابتدایی ایران با سوئد پرداخته بیانگر این است که: شیوه سازماندهی دروس اجتماعی در ایران به صورت رشته‌ای مجزا تحت عناوین تاریخ، مدنی و جغرافیا است و برنامه درسی علوم اجتماعی در قالب مواد درسی مستقل و مجزا طراحی شده و در داخل مرزبندی رشته‌ای و موضوعی محصور است.

این در حالی است که در سازماندهی تلفیقی برنامه درسی علوم اجتماعی سوئد همه رشته‌ها درگیر در این برنامه (تاریخ، جغرافیا، جامعه‌شناسی، اقتصاد، علوم سیاسی، علم حقوق، مردم‌شناسی، مطالعات آموزش شهروندی، مطالعات زیست محیطی) با مطالعه موضوع معینی تحت لوای برنامه درسی واحدی به نام مطالعات اجتماعی با یکدیگر پیوند می‌یابند (شیوه تلفیقی میان رشته‌ای) در پاسخ به نیازهای دانش‌آموزان برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی سوئد رویکردهایی را در پیش گرفته‌اند که عبارتند از:

- * دانش آموز محور بوده و با زندگی آنها در ارتباط است.
- * مهارت‌های تفکر انتقادی و تأملات فکری را توسعه می‌دهد.
- * دانش‌آموزان را تشویق می‌کند تا دیدگاه‌های مختلف را درباره مسائلی مختلف اجتماعی بررسی نمایند.

* روش‌های گوناگونی از تدریس و یادگیری را به کار می‌گیرد، مثل روش مشارکتی و گروهی، حل مسئله، کاوشگری، روش نقادانه و پرورش هوش‌های چندگانه.

بین آموزش شهروندی در مدارس ابتدایی ایران و سوئد شباهتی وجود ندارد، بلکه در خصوص اهداف و مقاصد، معانی و تعاریف، مؤلفه‌ها، منابع و

راهنمایی با توجه به مسایل و مباحث روز جهانی در حوزه برنامه‌های درسی، تهران: فصل نامه مطالعات برنامه درسی، سال دوم، شماره ۵.

*فتحی و اجارگاه، کوروش، (۱۳۸۱). برنامه‌های درسی تربیت شهروندی: اولویتی پنهان برای نظام آموزش و پرورش ایران، مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان، دوره ۱۶، شماره ۲.

*قائدی، یحیی، (۱۳۸۵). تربیت شهروند آینده، مجله علمی و پژوهشی نوآوری‌های آموزشی، شماره ۱۷.

*گوازی، آرش، (۱۳۸۷). مطالعه تطبیقی، تحلیلی شیوه انتخاب و سازماندهی محتوای برنامه درسی مطالعات اجتماعی و آموزشی شهروندی در مقطع آموزش ابتدایی ایران با سوئد، فصلنامه علمی - پژوهشی نوآوری‌های آموزشی شماره ۲۵.

*لطف آبادی، حسین، (۱۳۸۵). آموزش شهروند ملی و جهانی همراه با تحکیم هویت و نظام ارزشی دانش آموزان. فصلنامه علمی و پژوهشی نوآوری‌های آموزشی، شماره ۱۷.

*طالب زاده نوبریان، محسن، فتحی و اجارگاه، کوروش، (۱۳۸۲). مباحث تخصصی برنامه ریزی درسی، تهران، انتشارات آبیرو.

منابع انگلیسی:

*Darison, y (2000) social literary and school curriculum. Journal of Curriculum. Vol 1.No1.

*Gough, (2004), speculative fiction for underestiny Global change Environment: tow thought experiments managing global transition: international research journal.

*Kerr, D(1999) international review of curriculum and assessment froe works.

Citizenship education in the curriculum. An international review. London:

Qualifications and curriculum authority (QCA)

*Lagos, I.G(2000) Global Citizenship paper presented at the international seminar on Political consumerism Stockholm university Sweden.

*Nelson, D(2001) Technological literacy : Techniliter. Htm

*Osler A and Starkey H.(2005) study on the advances in civic education in education systems Good paretic's in industrialized countries. London: Center for citizenship and Truman rights education

*Tobiasen, m(2000) Global citizenship: paper presented at European political Research Association Copenhagen.

*Leewin on (1998) measuring impact of social value and change. New Hampshire: Hollis publishing company . p.133-112

Sear.A.etal (1999)Canadian citizenship Education. IEA.

*Oxfam (2004)A curriculum for Global citizernship :a guide for teachers and education workers, oxford: Oxfam.

*Swiniarski,L, Breitbordem, and Murphy, . (1999) Educating the global village: An inclusive view of the child in the world Columbus, Ohio: prentice Hall – Merrill.

پی نوشت‌ها:

1- Citizen Ship studies	12-pluralistic model
2- Education about citizenship	13-Gough
3- Eduction through citizenship	14-Self directed
4- Education for citizenship	15- mat goals
5-K.Tye	16-virtual classroom
6-Drasion	17-Bio – technologies
7-Darker	18-virtual schools
8-Castles	19-virtual university
9- Assimilation model	20-interactive media
10- unliteral adaptation	21- Nelson
11-integration	

نحو بهینه‌ای خود را با تحولات جهانی سازگار نموده و با استفاده از فناوری‌های جدید در جهت رشد و تحول تحصیلی و شغلی خود قدم‌های مؤثری بردارند. در تربیت شهروند جهانی تمرکز بر دو نکته ضروری است ۱- تربیت شهروند جهانی به طور کامل و شدیداً متأثر از فناوری اطلاعات است. لذا برای تربیت شهروندان استفاده بیشتر و بهتر از فناوری اطلاعات و فناوری روز کاملاً ضروری است. ۲- تربیت شهروند جهانی بر پایه دموکراسی استوار است.

بنابراین در تربیت شهروندان آشنا نمودن آنان در تمام مراحل تحصیلی با اصول اساسی دموکراسی یک ضرورت حتمی است. در پایان برای این که بتوان به اهداف تربیت شهروند جهانی دست یافت چند پیشنهاد ارایه می گردد:

۱- تربیت شهروند جهانی را به عنوان یک ضرورت مسلم تلقی نموده و لازم است که تلاش همه جانبه در این مورد انجام گیرد.

۲- تربیت شهروند جهانی را مختص دوره تحصیلی خاص یا گروه خاصی نکرده، بلکه در تمام دوره‌های تحصیلی و برای همه دانش آموزان در دروس مطالعات اجتماعی و یا سایر دروس موضوعات و مباحث مرتبط با آموزش شهروندی و شهروند جهانی در نظر گرفته شود.

۳- در تربیت شهروند جهانی استفاده از روش‌های تدریس فعال و مشارکت دانش آموزان در فرآیند یادگیری لازم است. بنابراین معلمان باید با این روش‌ها آشنایی کامل پیدا کنند.

۴- برای تربیت شهروند جهانی استفاده از فناوری اطلاعات لازم و ضروری بوده و نیاز است که در تمام مدارس زمینه استفاده از فناوری اطلاعات فراهم شود. تا معلمان و دانش آموزان بتوانند به راحتی از این فناوری استفاده نمایند.

منابع فارسی:

*آقازاده، احمد، (۱۳۸۵). اصول و قواعد حاکم بر فرآیند تربیت شهروندی و بررسی سیر تحولات و ویژگی‌های این گونه آموزش‌ها در کشور ژاپن، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی شماره ۱۷.

*بری، مارک، (۱۳۸۴). آموزش و پرورش تطبیقی: سنت، تجدد و چالش‌های نوین، مجموعه مقالات یازدهمین کنگره جهانی آموزش و پرورش تطبیقی در کره جنوبی، ترجمه عباس معدن دار، چاپ اول، تهران: انتشارات جنگل.

*حکیم زاده، رضوان و همکاران، (؟). تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره

